

## Uutta venäläistä elokuvaa

Jos erikoisesityksiin on luottaminen, venäläisen elokuvan suosio on Suomessa rajussa kasvussa. Syyskuun ja lokakuun aikana oli Helsingissä ja eri puolilla Suomea kaksi tapahtumaa, joissa esitettiin toistakymmentä uutta venäläistä elokuvaa, eikä yleisömenestyksessä ollut valittamista. Suuren yleisön kannalta tämä ei ole näkynyt, sillä kaupallisessa elokuvaleivityksessä tai televisiossa ei uusiakaan elokuvia ole näkynyt. Viimeisimmät teattereissa esitetyt elokuvat ovat olleet sota- ja kauhuelokuvat *9. komppania (Devjataja rota)* ja *Yöpartio (Notnoi dozor)*. Elokuvien lajista huolimatta niiden menestys ei ole tainnut innostaa uusiin kokeiluihin. *9. komppanian* maahantuontiin on vaikuttanut suomalaisten osuus tuotantoon. *Yöpartion* jatko-osa *Dnevnyi dozor (Päiväpartio)* ei enää saanut suomalaista esitystä. Saattaa olla, että osasyynä on levitysorganisaation puute. Venäläisistä tv-sarjoista YLE sen sijaan on pitänyt hyvää huolta, klassikkofilmatisoinnit ovat jo vuosikausia kuuluneet tasosta riippumatta Teeman ohjelmiin, ja muuallakin on nähty venäläisiä saippuaoperoita.

Jo pitkän aikaa suomalaista syksyistä elokuvakulttuuria rikkastanut Rakkautta ja anarkiaa -festivaali on parin viime vuoden aikana lisännyt venäläisen elokuvan osuutta ja tuntemusta. Syyskuussa se esitti peräti yhdeksän parin viime vuoden aikana valmistunutta venäläiselokuvaa, ja Suomi-Venäjä-seuran yhdessä elokuvakulttuuriyhdistys Arkadinin kanssa järjestämän, jo perinteeksi muodostuneen Kino Lokakuun ohjelmassa oli toistakymmentä elokuvaa. Valitettavasti festivaaleilta puuttui

(kuulopuheiden mukaan taloudellisista syistä) kaksi maailmalla puhutuinta venäläiselokuvaa, Aleksei German jr:n *Bumaznyi soldat (Paperisotilas)* ja Valeri Todorovskin musikkielekokuva *Stiljagi (Lättähatut)*.

Näiden kahden festivaalin tärkeimmäksi elokuvaksi muodostui, muittenkin kuin minun näkemykseni mukaan, jo veteraani-ään saavuttaneen, neuvostoaikoina hyllytyksiä kokeneen, Odessassa koko uransa tehneen, edelleen hyvin tuotteliaan Kira Muratovan toiseksi viimeinen *Dva v odnom (Kaksi yhdessä)*. Ohjaajan viimeisin elokuva, *Melodija dlja šarmanki (Sävelmä poseitiiville)* sai muuten elokuva-arvostelijain kansainvälisen liiton palkinnon viimekesäisillä Moskovan elokuvafestivaaleilla.

Kuten nimi *Kaksi yhdessä* kertoo, kyseessä on kaksi elokuvaa, joita ei yhdistä juuri mikään. Tarinat konkretisoivat Muratovan uusiutuvan käsityksen elokuvan ilmaisukeinoista, jonka hän on osoittanut koko lähes viisikymmenvuotisen uransa ajan. Ensimmäinen osa kertoo Hamletia harjoittelevasta teatteriseurueesta, jonka yksi jäsen kuolee kesken harjoitusten. Muita tämä kuolema ei paljon liikauta; he pitävät sitä vain mestarillisena näyttelijäsuorituksena. Se rinnastaa taiteen ja todellisuuden suhteen maailman kynnistymiseen mahdollisimman konkreettisella tasolla. Todellisuudessaakin elokuvassa nähdään verraton näyttelijäsuoritus: lukuisista elokuvista ja tv-sarjasta *Rangaistuspataljoona* tuttu rottanaamainen Aleksandr Baširov osoittaa uskomattoman verbaalisfyysisen mestarillisuutensa. Toinen osa on viiltävän felliniläinen näkökulma miessoviniin. Sen

päähenkilönä Bogdan Stupkan esittämä ikääntynyt elostelija suorittaa huikean venäläistähden Renata Litvinovan esittämän blondin kanssa monia rooleja sisältävän viettelybaletin. Viettelijän tytär, esittäjänä Natalja Buško, ratkaisee tapahtumat radikaalilla, Peter Greenawayn mieleen tuovalla, tavalla. Muratova osoittaa, ettei ikä merkitse luomisvoiman ja uudistumisessa näkyvän nuorekkuuden katoamista; useimmilla se johtuu muista tekijöistä, mutta Suomessa ollaan taiteessa ja aivan erityisesti elokuva-alalla säälimättömiä ikärasisteja. Onneksi Jörn Donner on uudella elokuvallaan *Kuulustelu* onnistunut murtamaan tämän enakkoluulon.

Hätkähdyttävän hyytävän kuvan nyky-Venäjältä antaa Pavel Bardinin ohjaama *Rossija 88*, jonka tekemiseen on osallistunut monen muun Venäjän elokuvan valtiashahmon Nikita Mihalkovin tytär Anna Mihalkova. Se näyttää dokumentielokuvalta venäläisnatseista, jotka terrorisoivat kaupunkielämää Pietarissa. Hyytäväksi elokuvan tekee se, että se on tehty ikään kuin näiden Hitleriä esikuvanaan pitävien skinien propagandaelokuvaksi. He tekevät iskuja kaupungilla liikuskelevia ei-venäläisiä vastaan ja pitävät keskenään kiihotustilaisuuksia. Miliisit ovat heidän tuttaviana, vaikka tekevät näennäisiä ratsioita heidän tukikohtanaan pitämänsä kellariin. Kun miliisi koputtaa ovelle, seinällä riippuva Hitlerin kuva käännetään ympäri, ja toisella puolella nähdään Putinin kuva. Ei ole välttämättä selvää, tahtooko elokuva väittää Putinia uudeksi Hitleriksi. Elokuvan dokumentaarinen ulkoasu, paikoin holtittomasti heiluva ja zoomaileva käsikamera ja uskomattoman uskottavat näyttelijät tuovat tällaisten ääriyhmiä

vaarat katsojan käsien ulottuville. Jos tämä elokuva mitenkään kuvaa todellisuutta, on todella syytä huolestua Venäjän kehityksestä. (Pieni elokuvaan sinänsä kuulumaton miete: kun nämä tyypit huutelevat ulkomaalaisten, kuten kaukasialaisten, vievän aitovenäläisiltä työt ja naiset, alkaa ihmetellä, mikä on se työ, joka näiltä kokopäivähulltioilta viedään.)

Toisenlaiseen, mutta yhtä venäläiseen todellisuuteen vie Nikolai Dostalin elokuva *Petja na doroge v tsarstvije nebesnoje* (*Petja matkalla taivaan valtakuntaan*), joka sai viime kesän Moskovan elokuvafestivaalien pääpalkinnon. Dostal tunnetaan Suomessa lähinnä kahdesta tsarjastajaan *Rangaistuspataljoona ja Leninin testamentti*, jotka molemmat kertovat neuvostotodellisuudesta. Näin tapahtuu myös *Petja*-elokuvassa. Se on sijoitettu Kantalahden pikkukaupunkiin Vienan meren rannalla. Päähenkilö on kaupungin nuori kylähullu, joka muka miliisinä vahtii kaupungin liikennettä ja tarkastelee autoilijoiden kulkulua. Aseena hänellä on puusta veistetty pistooli, jota hän kantaa vyöllään kotelossa. Dostalin kamera tarkkailee elämää koko kaupungissa, jonka läheisyydessä sijaitsee poliittisten vankien leiri. Henkilöinä näytetään muiden joukossa gulagin päällikkö ja hänen kaunis, muotivaatteisiin pukeutuva vaimonsa, joka heilastelee sairaalan juutalaisen lääkärin kanssa. Kaupungin elämässä on kaksi ratkaisevaa hetkeä: vaalit, johon kaikki juhlallisesti osallistuvat, ja murheen tuova tieto Stalinin kuolemasta. Mielenkiintoisena rinnastuksena mainittakoon, että kun välittömästi tämän elokuvan jälkeen näin kreikkalaisen Theo

Angelopoulosin uusimman elokuvan *I skoni tou hronou* (*Ajan tomu*), siinäkin nähtiin reaktiot Stalinin kuolemaan Moskovassa käyvän kreikkalaisen näkökulmasta. Näyttää siltä, että Petjan maailmankäsitykseltään yksinkertainen, muita ihmisiä lähes päättään pitempi, ulkonaisesti aikuinen, mutta henkisesti lapsesi jäänyt hahmo sisältää Dostalin hahmotuksessa stalinismin ytimen. Sen ulkoinen ilmentymä on silloin tällöin kaupungin halki laahustava gulag-asukkien kurjaakin kurjempi saattue.

Dostal uskoo perinteisen kerroman ja kuvailmaisun voimaan, eikä turhaan. Toisenlaista ilmaisua nähdään myös. Dokumenttielokuvillaan Suomenkin DocPoint-festivaalilla ihastuttaneen Valeria Gai Germanikan ensimmäinen pitkä elokuva *Vse umrut, a ja ostanus* (*Kaikki kuolevat paitsi minä*) on hieman samalla periaatteella toteutettu näytelmäelokuva kuin hänen teinityttöjä käsittelevä dokumenttinsa *Devotški* (*Tytöt*): näennäisesti pinnallisista aiheista murhetta kantavat murrosikäiset tytöt, jotka tekevät lähes älyttömiä tekoja tuntiensa maailman kaatuvan päälleen. Dokumenttissaan Germanika tarkastelee kahden tytön maailmaa, ja nyt on kysymys kokonaisuudesta koululuokasta ja sen sisällä kytevästä tunnepitoisista ristiriidoista. Germanika on yksi niistä ohjaajista, jotka ovat raivanneet itselleen uran dokumentin kautta näytelmäelokuvaan: hän on kulkenut saman tien kuin Sodankylän festivaaliyleisöä ihastuttanut Sergei Dvortsevoi ja samalla luonut uutta venäläistä elokuvaa.

Josif Brodski on Nobel-palkintonsa ansiosta yleismaailmallisesti tunnettu pietarilaisrunoilija,

joka vainon uhrina pakotettiin muuttamaan länteen 60-luvulla. Hänen kommunalka-asuntonsa vastapäätä Suomen Pietarin konsulaattia on nykyään turistikohde, mutta 60-luvun alussa se oli ahdas runoilijan avaralle mielelle. Tästä kaikesta on tehnyt elokuvan Andrei Hrzanovski, Venäjän hienoimpia animaatioelokuvan tekijöitä. (Hän on myös yhden parhaan Venäjän uuden elokuvan edustajan, Ilja Hrzanovskin, isä.) Elokuvassaan *Poltora komnaty* (*Puolitoista huonetta*) hän on yhdistänyt dokumenttia, fiktiota ja animaatiota, kaikki hienoksi kokonaisuudeksi runoilijan elämästä. Dokumentissa Brodski saapuu laivalla ensimmäistä kertaa karkotuksensa jälkeen Pietariin ja yrittää hahmottaa, miltä oikeastaan tuntuu. Fiktiossa käydään läpi Brodskin kohtaloa ja tuntemuksia 60-luvulla ahtaassa asunnossa ennen karkotusta. Animaatiot luovat tunnetaustaa tapahtumille.

Kaikki esimerkit todistavat venäläisen elokuvan murrosvaiheesta ja uuden etsinnästä. Jo hieman eristyneeksi mestariksi kehittynyt Aleksandr Sokurov on tekemässä uransa suurinta ja kalleinta elokuvaa Goethen ja Thomas Mannin pohjalta Faustista, yleiseurooppalaisesta legendasta siitä, kuinka ihminen myy sielunsa saadakseen haltuunsa kaiken mahdollisen tiedon. Myös Ilja Hrzanovskilla on tekeillä suuren luokan projekti venäläisestä fysiikan nobelistista Lev Landausta. Merkitsevätkö nämä hankkeet uusia tuulia venäläisessä elokuvassa, vai luovatko nuoret, vielä tuntemattomat tekijät uusia muotoja elokuvalle, jää nähtäväksi.

**Velipekka Makkonen**